

دانشگاه فرهنگیان
فصل نامه علمی-ترویجی آموزش پژوهی
سال هفتم، شماره بیست و هفتم، پاییز 1400

پیامدهای طنز در آموزش: مروری بر پیامدهای مثبت، منفی و چالش‌های آن در کلاس

محمد دریکوند¹

پذیرش: 1400/2/19

دریافت: 1400/1/10

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، ارائه خلاصه‌ای از تحقیقات در مورد طنز و پیامدهای آن در کلاس درس است. روش تحقیق این مقاله کیفی و به روش مرور توصیفی است. در این تحلیل، مقالات یافته شده کمی و کیفی مرتبط، با محوریت طنز آموزشی که در 6 سال اخیر در پایگاه‌های علمی خارجی مانند الزویر، اسپرینگر، اریک، ساینس دایرکت و پایگاه‌های داخلی سید و دانش لینگک به چاپ رسیده بودند، بررسی شدند. در این پژوهش ابتدا 35 مقاله شناسایی شد، اما در ادامه با توجه به کیفیت و ارتباط مقالات با موضوع طنز در آموزش در مجموع 16 مطالعه به همراه نام محقق، نوع مطالعه، تعداد افراد نمونه، محل پژوهش، سال پژوهش و یافته‌ها در تحلیل نهایی قرار گرفت. در مجموع طنز آموزشی پیامدهای مثبت، منفی و چالش‌هایی را به همراه دارد. پیامدهای مثبت طنز در آموزش در سه مؤلفه اصلی روان‌شناختی، فیزیولوژیکی و اجتماعی خلاصه شد. افزون بر نکات مثبت، به کارگیری طنز در آموزش می‌تواند با پیامدهایی منفی مانند حواس‌پرتی دانش‌آموزان و عدم انتقال مفاهیم اصلی همراه گردد. همچنین اگر توهین آمیز یا پرخاشگرانه محسوب شود، باعث کاهش احساس تعلق و احساس اضطراب و ملالت در دانش‌آموزان می‌شود. بنابراین معلمان هنگام استفاده از طنز در کلاس باید جنبه‌های مثبت و منفی آن را در نظر بگیرند.

کلید واژه‌ها: طنز، طنز آموزشی، مرور توصیفی.

---

1. دانشجوی دکتری دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.

mohammadderikvand47@gmail.com

مقدمه

طنز¹ که در برخی از متون و زمینه‌های ادبی با واژه‌هایی مثل شوخی، مزاح، لطیفه، شوخ طبعی، فکاهی، هزل و هجو هم معنی و معادل در نظر گرفته می‌شود، پدیده‌ای است چندبعدی و بین‌رشته‌ای که یافتن تعریف واحد و مورد توافق از آن بین اندیشمندان و پژوهشگران تقریباً غیر ممکن است (افشارکهن و همکاران، 1395). با این که تعریف طنز متفاوت است، اما در میان محققان این توافق وجود دارد که طنز نوعی ارتباط است که توسط افراد در گیر در یک مکالمه یا یک موقعیت، منجر به خندیدن، لبخند، یا احساس سرگرمی می‌شود (راخما²، بتابوم³ و فنانلامپیر⁴، 2020؛ مارتین⁵، 2007). گروایس⁶ و ویلسون⁷ (2005) ماهیت اصلی طنز را جدی نبودن و ناهمخوانی اجتماعی⁸ می‌دانند. باس باترفیلد⁹ (1991) تأکید بر استفاده آگاهانه از رفتارهای ارتباطی کلامی و غیر کلامی که پاسخ‌های مثبت مانند خنده و شادی را موجب می‌شوند، در تعریف طنز بیان می‌کنند. دانشنامه آکسفورد¹⁰ طنز را توانایی شاد کردن دیگران، یک نوع خلق و خوی و حالت ذهنی و توانایی درک چیزی به صورت کم‌دی یا سرگرم‌کننده تعریف می‌کند.

اگر واقع‌بینانه‌تر به بحث طنز نگاه بیندازیم، می‌توانیم شروع نوشتار و تعاریف از طنز را نزد تمدن‌های باستان بیابیم. برای نمونه افلاطون طنز را بیشتر تحقیر می‌دانسته، زیرا ما به وسیله‌ی طنز مستقیماً در برابر دیگران بدجنسی کرده و به آنها اهانت می‌کنیم، هابز نیز باور داشت که طنز شکلی از اهانت است و زمانی رخ می‌دهد که رقابت و غرور بین مردم آشکار شود و بخواهند برتری خود را نسبت به دیگران نشان دهند. طنز و خنده در کنار بقا، احساس تعلق داشتن، توان و حس قدرت و آزادی یکی از پنج نیاز ابتدایی انسان است (لی¹¹، کوهن¹² و راسلر¹³، 2010) و یک وجه عمومی از تجارب انسانی است که تفسیر و معنای آن از فرهنگی به فرهنگ دیگر متغیر است، اما در تمامی جهان با فرهنگ‌های متفاوت طنز

1. humor
2. Rokhmah
3. Betaubun
4. Fenanlampir
5. Martin
6. Gervais
7. Wilson
8. Social incongruity
9. Booth-Butterfield
10. Oxford
11. Lei
12. Cohen
13. Russler

می‌تواند یک زبان عمومی باشد که تجارب مثبت را فرامی‌خواند (فی‌گای¹، 2011). به نظر می‌رسد فیلسوفان، روان‌شناسان، روان‌کاوان، زبان‌شناسان، مردم‌شناسان، جامعه‌شناسان، هنرمندان، شاعران و نویسندگان هریک سعی کرده‌اند تعاریف مرتبط با زمینه‌های مورد مطالعه خود را از مفهوم طنز بیان کنند. طنز در آموزش نیز همواره به کار می‌رود، چون تدریس نوعی رابطه و تعامل بین افراد است که طبعاً از طنز نیز برخوردار است، اما مسأله اصلی این است که طنز چه پیامدهایی در آموزش و تدریس دارد. پژوهش حاضر که به صورت مروری انجام می‌شود سعی دارد پیامدهای مثبت و منفی به کارگیری طنز در آموزش را با توجه به نتایج تحقیقات روشن سازد. پژوهش حاضر، ابتدا نظریه‌ها و کارکردهای طنز را شرح داده و در ادامه به طور خاص به طنز آموزشی می‌پردازد.

نظریه‌های طنز

نظریه‌های زیادی از زوایای گوناگون به طنز پرداخته‌اند و بیش از یک‌صد نظریه شناسایی شده است، اما سه نوع نظریه مطرح که بر دیگر نظریه‌ها غالب هستند و دیگر نظریه‌ها از ترکیب آنها به وجود آمده‌اند عبارتند از: 1- نظریه برتری یا خصومت²؛ 2- مدل رهایی - تسکینی³ و 3- نظریه ناهمخوانی⁴. این سه گروه نظریه تقریباً پایه و اساس تمامی نظریه‌های طنز هستند (لارکین - گالیئاناس⁵، 2017).

نظریه برتری یا خصومت: این نظریه شامل پرخاشگری و تعارض و برتری‌جویی است و بیان می‌کند که خنده و طنز محرکی است که احساس شادی و برتری نسبت به دیگران داشته باشیم یا با استفاده از نیش و کنایه می‌توان اصلاح اجتماعی را صورت داد. این دیدگاه به کسانی چون افلاطون⁶، ارسطو⁷، هابز⁸ و برگسون⁹ مربوط است (سایودی¹⁰، 2018).

1. Feagai
2. Superiority
3. Relief theory
4. Incongruity
5. Larkin-Galiñanes
6. Plato
7. Aristotle
8. Hobbes
9. Bergson
10. Saude

مدل رهایی-تسکینی: این یک دیدگاه صرف روان‌شناختی است که اساس آن از نظریه روان‌تحلیلگری فروید¹ است و بر اساس آن طنز به‌طور غیر ارادی سبب کاهش تنش می‌شود. لذت طنز از رها شدن انرژی که با احساسی دردناک پیوند یافته است، به وجود می‌آید که اکنون به‌عنوان حشو یا چیزی اضافی در نظر گرفته می‌شود. به عبارتی دیگر طنز از ایجاد مسأله‌ای دردناک به مسأله‌ای امیدوارکننده ریشه می‌گیرد و این راهکاری برای روبرو شدن با جنبه‌های ناخوشایند زندگی است (مارتین، 2010).

نظریه ناهمخوانی: بر اساس این دیدگاه طنز یک ناهمخوانی شناختی است و زمانی اتفاق می‌افتد که عناصر ناهمخوانی موجود باشند و ناهمخوانی زمانی رخ می‌دهد که روال عادی اجزای یک شیء، رویدادها، نظرات و انتظارات اجتماعی بر هم بخورد و یا ترتیب رخ دادن الگوها و رویدادها با تجارب قبلی غیر هماهنگ باشد و در نتیجه با ادراک ناهم‌هنگ رویدادها طنز نیز رخ می‌دهد (سایودی، 2018). این نظریه به امانوئل کانت² اختصاص دارد.

مفاهیم و اصطلاحات مترادف طنز

همان‌طور که اشاره شد طنز در زبان فارسی با واژه‌هایی مثل شوخی، مزاح، لطیفه، شوخ طبعی، فکاهی، هزل و هجو ه معنی و معادل در نظر گرفته می‌شود. در زبان انگلیسی نیز واژه‌هایی وجود دارند که با معنی طنز آمیختگی دارند؛ کلماتی مانند جوک یا شوخی³، طعنه یا تمسخر⁴، هجو یا هزل⁵ گاهی معادل طنز در نظر گرفته می‌شوند، اما هر کدام معنای خاص خود را دارند. در زبان فارسی شوخی یا مزاح هدفی جز خندانند افراد ندارد، در هزل هم نوعی خنده و سرگرمی نهفته است، اما در هجو، نوعی زهرخند و تخریب طرف مقابل نهفته است. در طنز بر خلاف همه مترادفاتی که گذشت، خنده فقط وسیله‌ای برای رسیدن به هدف است. می‌توان طنز را قلقلک روح به قصد بیداری، شوخی و هزل را خنده بی‌هدف برای گذران وقت و هجو را شلاق بر مخاطب دانست (حری، 1387). همچنین در زبان انگلیسی، جوک (joke) چیزی است که یک نفر می‌گوید و باعث خنده می‌شود؛ طعنه یا تمسخر (irony) استفاده طنزآمیز از کلمات در معنای مخالف واقعیت یا روی دادن اتفاقات بر خلاف چیزی است که انتظار می‌رود و هجو

1. Freud
2. Kant
3. joke
4. irony
5. satire

و هزل (satire) استفاده از طنز و تمسخر به قصد تخریب و نشان دادن حماقت طرف مقابل است، مثلاً کشیدن کاریکاتور یا تقلید از حرکت‌های شخص به قصد مسخره کردن، اما طنز (humor) استعدادی فکری و توانایی طراحی چیزی است که با خنده همراه شود (کادکا¹، 2020).

کارکردهای طنز

از جمله کارکردهای طنز که فراتر از شوخی و خنده است، تاثیرات اجتماعی آن به‌ویژه در ارتباط مربوط به آموزش است. پژوهشگران به‌طور مکرر طنز را به‌عنوان یک شکل از نفوذ اجتماعی قلمداد می‌کنند، همچنین طنز ابزار تسهیل، توسعه و حفظ روابط اجتماعی است و سبب نزدیکی اجتماعی بین افراد می‌شود و میل به جست‌وجوگری² اجتماعی را نیز در انسان بیدار می‌کند (باناس³، دونبار⁴، رودریگوئز⁵ و لایو⁶، 2011). به‌علاوه طنز کارکردهای تبلیغاتی نیز دارد و بر رفتارهای مصرف‌کنندگان تأثیر می‌گذارد (جی⁷ و گریتر⁸، 2018). همچنین، طنز برای ایجاد انسجام گروهی و کسب لذت مشترک کاربرد دارد. طنز این توانایی را دارد که محیط را لذت بخش کند و از طریق تعدیل انتقادات انسجام را تسهیل کند (کلتنر⁹، کاپس¹⁰، کرینگ¹¹ و همکاران، 2009). همچنین، از دیگر کاربردهای مهم طنز استفاده از آن در درمان بیماری‌های روحی است. طنز یک استراتژی امیدوارکننده برای کاهش سطح استرس و افسردگی و ترویج سلامت روان است. در حال حاضر درمان‌های مبتنی بر طنز توسعه داده شده است و اثرات خود را در افزایش-کاهش، چندین پیامد بهداشت روانی مانند رضایت زندگی، اضطراب، افسردگی و استرس نشان

1. Khadka
2. Affinity-seeking
3. Banas
4. Dunbar
5. Rodriguez
6. Liu
7. Ge
8. Gretzel
9. Keltner
10. Capps
11. Kring

داده است (تاگالیدو¹، لودرر² و دیستلبرگر³، 2018). هدف طنز ترویج احساسات مثبت حالات روحی مثبت و از همه مهم‌تر توانایی سازگاری با استرس است (راچ⁴ و هافمن⁵، 2017). در یک دسته‌بندی کلی می‌توان کارکردهای طنز را به سه دسته تقسیم کرد: کارکرد آموزشی، کارکردهای روانی و کارکردهای اجتماعی که در این مقاله به طنز با کارکرد آموزشی پرداخته می‌شود.

طنز آموزشی

اسون⁶ (2015) معنای طنز را در بین پژوهشگران و از شخصی به شخص دیگر متفاوت می‌داند. طنز هر چیزی است که باخنده ادراک شود، مضحک باشد و یا سرگرم‌کننده باشد. البته در کلاس دارای انواع بسیاری است؛ مثل داستان‌های خنده‌دار، مطالب خنده‌دار، خودتحقیری، لطیفه، بذله، چیستان، صحنه‌های خنده‌دار و حتی شکل بصری خنده‌دار. طنز در کلاس درس ممکن است شکل‌های زیادی از گفتن داستان‌های خنده‌دار تا صحنه‌های سرگرم‌کننده، آزمایش‌ها، امتحان کردن رسانه‌های مختلف، موسیقی و حتی دیدن کلیپی از رسانه‌ها باشد، اما معلمان می‌توانند به جای استفاده از افراد و وسایل، خودشان طنز را سازند. زمانی که معلم طنز را از خود شروع می‌کند، این خودنمایی او نشان می‌دهد که معلم هم ممکن است اشتباه کند و به اشتراک‌گذاری این تجربه با کلاس سبب راحتی جو کلاس می‌شود. آنچه وجود طنز در کلاس را موجه می‌سازد، ذکر این نکته است که آموزش تنها در مورد محتوا صدق نمی‌کند، بلکه در مورد اجرا و روش نیز صادق است. اساساً تدریس یک هنر نمایشی است که باید سرگرم‌کننده باشد تا فراگیران جذب آموزش شوند و در کلاس مسئولیت ارتباط، سرگرمی و مشغولیت تحصیلی بر عهده معلم است که باید از طنز کمک بگیرد، چون طنز موجب ایجاد و تقویت ارتباطات انسانی می‌شود و به‌عنوان پلی برای پیوند روانی مشترک عمل می‌کند و تعامل معلم - شاگرد و هم‌کلاسی را برقرار می‌کند (لوجان⁷ و دیکارلو⁸، 2016).

1. Tagalidou
2. Loderer
3. Distlberger
4. Ruch
5. Hofmann
6. Ocon
7. Lujan
8. Dicarolo

اما در زمینه طنز در آموزش یک نظریه توسط وانزر¹ (2008)، به نقل از باناس و همکاران، (2011) بیان شده است که به نظریه‌ی پردازش طنز آموزشی مربوط است. این مدل با ترکیب نظریه ناهمخوانی و رغبت (ترغیب) با حداکثر درست‌نمایی ساخته شد. این نظریه بیان می‌کند که چگونه از طنز در کلاس درس استفاده می‌شود که تدریس معلم و یادگیری دانش‌آموزان را تسهیل می‌کند. بر اساس نظریه پردازش طنز آموزشی، طنز از آموزش حمایت می‌کند اگر دانش‌آموزان حس شوخ طبعی و طنز را تشخیص دهند و آن را به‌عنوان طنز تفسیر کنند و سپس با ایجاد ارتباط بین طنز ارائه شده و اطلاعات آموزشی، یادگیری را پردازش کنند (وانزر، فرایمر² و اروین³، 2010). برای استفاده از طنز در آموزش باید دانش‌آموزان بتوانند اطلاعات را به‌عنوان طنز درک کنند و سپس ارتباط طنز و متن را درک کنند. دانش‌آموزان باید به طرز ماهرانه‌ای اطلاعات خنده‌دار را پردازش کنند و به‌طور عمیق روی آن فکر کنند و سپس آن را با متون ارائه‌شده پیوند دهند. البته مطالعات نشان می‌دهد تمامی دانش‌آموزان نمی‌توانند ارتباط بین طنز آموزشی و یادگیری شناختی را درک کنند (بولکان⁴ و گودبای⁵، 2015).

در نظریه طنز آموزشی وانزر و همکاران دو مؤلفه اصلی وجود دارد: ارتباط و تناسب داشتن (باناس و همکاران، 2011). ارتباط حاکی از آن است که در صورتی طنز را می‌توان طنز آموزشی در نظر گرفت که مربوط به موضوع یا محتوایی باشد که قرار است آموزش داده شود. بنابراین طنز در این مفهوم باید با موضوع، مفهوم، نظریه یا هر مسأله یادگیری ارتباط داشته باشد. مرتبط بودن، انگیزش و توان پردازش پیام را افزایش می‌دهد و از حواس‌پرتی افراد جلوگیری کرده و ماندگاری اطلاعات را بیشتر می‌کند.

تناسب داشتن (مناسب بودن) یعنی طنزی که استفاده‌می‌شود باید مناسب و در خور باشد تا بتواند محیط کلاس درس را به‌صورت مثبتی تحت تأثیر قرار دهد. اگر طنز به‌صورت منفی درک شود، نمی‌تواند عواطف مثبت را برانگیزد. پس تناسب داشتن به ایجاد جوّی عاطفی منجر می‌شود که اگر مثبت باشد، باعث افزایش انگیزه و اگر منفی باشد، موجب کاهش انگیزه می‌شود.

1. Wanzer
2. Frymier
3. Irwin
4. Bolkan
5. Goodboy

طبقه‌بندی انواع طنز

طنز به صورت‌های مختلف طبقه‌بندی شده است؛ ساده‌ترین طبقه‌بندی را مارتین و همکاران (2003)، به نقل از ضیایی مهر، (1393) ارائه دادند که در آن طنز را به دو نوع مثبت یا همگرایانه، و منفی و تهاجمی تقسیم کرده‌اند. طنز مثبت باعث ایجاد همدلی، کاهش تنش و ایجاد دوستی می‌شود و در مقابل طنز منفی باعث تمسخر و تحقیر دیگران می‌شود. همچنین فرایمر و همکاران (2008)، انواع طنز در کلاس درس را به پنج طبقه تقسیم کرده‌اند که به شرح جدول شماره 1 است.

جدول شماره 1. طبقه‌بندی طنز از دیدگاه فرایمر و همکاران (2008)

طنز مربوط ¹	گفتن یک داستان خنده‌دار مربوط به درس، برای نشان دادن یک مفهوم از وسایل خنده‌دار استفاده کردن.
طنز نامربوط ²	گفتن داستانی که به موضوع درس مربوط نیست، تعریف لطیفه‌ای که ربطی به موضوع درس ندارد.
تحقیر دیگران ³	هوش دانش‌آموزان را به سخره گرفتن، مسخره کردن قومیت، نژاد و مذهب دانش‌آموزان.
تحقیر خود ⁴	خود را در کلاس مسخره کردن و تعریف کردن داستان شرم‌آوری در مورد خود.
طنز توهین‌آمیز ⁵	از رفتارهای کلامی و غیر کلامی به شیوه‌ای زننده استفاده کردن، از فعالیت‌های غیرقانونی به شیوه‌ای خنده‌دار صحبت نمودن

به نظر می‌رسد جامع‌ترین طبقه‌بندی از طنز را می‌توان با ترکیب مطالعات برایانت⁶ و همکاران (1990)، هی⁷ (2000)، مارتین (2003)، کرنٹ⁸ (1986)، وانزر و همکاران (2005) ارائه کرد که طنز مورد استفاده در کلاس را به چندین نوع طبقه‌بندی کرده‌اند که هم شامل طبقه‌بندی فرم یا ساختار ظاهری می‌باشد و هم هدف یا مقصد طنز را در بر می‌گیرد (به نقل از ضیایی مهر، 1393).

1. Related
2. Un related
3. Other disparging
4. Self disparging
5. offensive
6. Bryant
7. Hay
8. Cornett

جدول شماره 2. طبقه‌بندی انواع طنز کلاسی اقتباس از ضیایی مهر (1393)

نوع طنز	شرح / توصیف	تناسب برای کلاس درس
همگرا، مبتنی بر همبستگی	سرگرم‌کننده، همبستگی آور، تسکین‌دهنده تنش	مناسب
نیازهای روانی / طنز خودار تقایی	استفاده در دفاع از خود، تنظیم احساسات	مناسب
مبتنی بر قدرت	برای ایجاد حد و مرز روابط و نشان دادن تفاوت جایگاهی افراد	مناسب
مربوط به مواد درسی	داستان‌ها و جوک‌های مربوط به محتوای درس	مناسب
رویدادهای خنده‌دار	داستان و یا فعالیت‌های مرتبط در یک رویداد واحد مرتبط به‌عنوان یک داستان	مناسب
اظهار نظر طنز آمیز	اظهار نظر مختصری که حاوی عناصری از طنز است	مناسب
جست‌وجوی افراد طنز	تشویق دیگران به استفاده از طنز یا جست‌وجو دیگر افراد طنز	مناسب
جوک‌ها یا معماها	دارای ساختاری منتهی به یک نقطه اوج خنده‌دار هستند	بسته به شرایط
بصری	استفاده از تصاویر یا چیزی که باعث خنده می‌شود	بسته به شرایط
تحریفات طنزدار	استفاده از کنایه و مبالغه‌های خنده‌دار	بسته به شرایط
طنز در محتوای آزمون	استفاده از طنز در آزمون‌ها	بسته به شرایط
ایهام	بازی با عبارات و کلماتی که از نظر معنا یا آوا دارای دو معنای متفاوت هستند	بسته به شرایط
تقلید	تقلید صدا یا ادا در آوردن شخصیت‌های معروف	بسته به شرایط
خنده	خنده یا تغییر لحن خندیدن برای خندانیدن دیگران	بسته به شرایط

روش‌شناسی

روش‌شناسی پژوهش حاضر، کیفی و از نوع مرور توصیفی¹ است. مرور توصیفی عبارت است از بررسی آنچه که مرتبط با موضوع و هدف مطالعه تلقی می‌شود، شبیه آن چیزی که در مرور سیستماتیک انجام می‌شود، اما محدودیت‌ها و تخصصی بودن روش مرور سیستماتیک را ندارد. در این شیوه‌ی پژوهش، معیار انتخاب منابع به خوبی تعریف شده و باید به‌طور کامل رعایت شود. از جمله خصوصیات مرور توصیفی، اعتبار و کیفیت منابع، تازگی اطلاعات، شناخت و تعامل با موضوع و داشتن دیدگاهی نقادانه نسبت به موضوع است (وینتربوتوم²، بکر³، کانر⁴ و مونی⁵، 2008). مرور توصیفی به سؤال از «چیستی» موضوع پاسخ می‌دهد و از روش‌های کمی و کیفی برای این منظور، استفاده می‌کند. هدف این روش خلاصه‌سازی دانش موجود است و البته سرآغاز پیوند میان موضوعات علمی، خلق مدل‌های نظری و اثرگذاری برای پژوهش‌های بعدی است (شهسواری و علم‌الهدی، 1398).

همان‌طور که اشاره شد از روش مرور توصیفی برای شناسایی، بررسی، ارزشیابی و تحلیل مقالات درباره پیامدهای کاربرد طنز در آموزش استفاده شده است که در ادامه مفصل به آن پرداخته می‌شود.

1- راهبرد جست‌وجو: در این پژوهش برای مشخص کردن مقالات از پایگاه‌های داده علمی خارجی مانند الزویر⁶، اسپرینگر⁷، اریک⁸، ساینس دایرکت⁹ و پایگاه‌های داخلی سید¹⁰ و دانش‌لینک استفاده شد.

2- معیارهای انتخاب: در این پژوهش دو محدودیت برای انتخاب لحاظ گردید؛ نخستین محدودیت مربوط به زمان انتشار منابع بود که تنها آن دست از منابعی که در 6 سال اخیر (از 2015 به بعد) به چاپ رسیده بودند در دستور کار قرار گرفتند. و در دومین معیار انتخاب، صرفاً مقالات وارد چرخه کار شدند و از پایان نامه‌ها و کتاب‌ها استفاده نشد. لازم به ذکر است با توجه به خصوصیات مرور توصیفی محدودیت‌هایی همچون نوع تحقیق، انتشارات، محل جغرافیایی، زبان و سن شرکت‌کنندگان اعمال نشد.

1. narrative review
2. Winterbottom
3. Bekker
4. Conner
5. Mooney
6. Elsevier
7. Springer
8. Eric
9. Science direct
10. Sid

3- خروجی جست‌وجوی مرور توصیفی: پس از جست‌وجو در پایگاه‌های ذکر شده انگلیسی و فارسی، با کلمات کلیدی مرتبط، در نهایت 35 مقاله شناسایی شد که با توجه به محدودیت سال انتشار، عدم دسترسی به کل متن مقالات و کیفیت مقالات در نهایت 16 مقاله در تحلیل نهایی مورد استفاده قرار گرفتند.

4- استخراج داده‌ها: اطلاعات مقالات نهایی وارد شده در چرخه‌ی مرور توصیفی در جدول شماره 3 ارائه شده است. این جدول مشخصات مقاله از جمله نام محقق، نوع مطالعه، تعداد افراد نمونه، محل پژوهش، یافته‌ها و سال انتشار را به‌طور کامل نشان می‌دهد.

جدول شماره 3. خلاصه پژوهش‌های انجام شده از سال 2015

سال انتشار	یافته‌ها	محل پژوهش	تعداد نمونه	نوع مطالعه	نام محقق
2018	افزایش خوش‌بینی و سازگاری با کودکان دبستانی	کره جنوبی	23	آزمایشی	لی و کیم ¹
2018	احساس راحتی دانش‌آموزان با معلم هم‌در زمان تدریس و نیز در تعاملات روزمره	مالزی	269	همبستگی	احمد، مهامد، حسن و همکاران ²
2018	ایجاد حواس‌پرتی و غلط‌های بیشتر و بدتر عمل کردن در یادداری و انتقال	آمریکا	87	آزمایشی	بولکان، گریفین، گودبای ³
2019	ارتباط مناسب‌تر دانشجویان با گفتمان مریبانشان، مناسب تشخیص دادن ارتباط کلاسی مریبی	کارولینای شمالی	306	پیمایشی	استون وست، مارتین ⁴

1. Lee & Kim
2. Ahmad, Mohamed & Hasnan,
3. Bolkan, Griffin & Goodboy
4. West & Martin

سال انتشار	یافته‌ها	محل پژوهش	تعداد نمونه	نوع مطالعه	نام محقق
2019	پیش‌بینی قابل توجه یادگیری شناختی دانشجویان توسط طنز مرتبط با مربی، میانجیگری یادگیری با متغیرهای احساسات، انگیزه و توانایی پردازش اطلاعات	ژاپن	360	همبستگی	تسو کاواکی و ایمورا ¹
2016	افزایش یادگیری آمار مقدماتی دانشجویان	آمریکا	238	آزمایشی	لسر، پیرل و وبر ²
2019	آموزش طنز به معلمان به‌عنوان روشی کارآمد جهت کاهش فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان دبستان	ایران	66	آزمایشی	سادات، بدری گرگری ³
2016	بهبود عملکرد گرامری و افزایش انگیزه دانش‌آموزان	ایران	120	آزمایشی	کاوندی و کاوندی ⁴
2017	یادگیری بهتر واژگان زبان انگلیسی	ایران	60	شبه آزمایشی	مهدیلو و ایزدپناه ⁵
2017	افزایش روحیه شاد، حس شوخ طبعی قابل انعطاف و رضایت از زندگی، کاهش جدیت	سوئیس	110	آزمایشی	راچ و هافمن ⁶
2019	احساس راحتی، تعامل مثبت، کاهش تنش، تعامل مثبت بین معلم و فراگیر، کاهش خواب آلودگی	اندونزی	7	کیفی	تونسیا، محمود و سالیجا ⁷

1. Tsukawaki & Imura
2. Lesser, Pearl & Weber
3. Sadat, Badri Gargari
4. Kavandi
5. Mahdiloo & Izadpanah
6. Ruch & Hofmann
7. Tunnisa, Mahmud & Salija

سال انتشار	یافته‌ها	محل پژوهش	تعداد نمونه	نوع مطالعه	نام محقق
2017	<p>رابطه منفی طنز مرتبط با موضوع درسی با کسالت و اضطراب، رابطه مثبت طنز پرخاشگرانه با کسالت و اضطراب. طنز مرتبط با موضوع درسی تجربیات عاطفی مثبت ارائه می‌دهد.</p>	آلمان	<p>مطالعه اول 985 نفر مطالعه دوم 774</p>	مدل معادلات ساختاری	بیگ، گراسینگر و درسل ¹
2018	<p>نتایج مثبت و منفی بر افراد دارای اختلال ذهنی. طنز هم باعث بهبود تعاملات می‌شود و هم ممکن است طعنه و ریشخند تلقی شود.</p>	انگلستان	32 مقاله	مرور سیستماتیک	چادویک و پلات ²
2019	<p>اثربخشی طنز در تقویت سبک‌های رهبری و اثربخشی تحویل خدمات، رفاه عاطفی مرتبط با شغل کارکنان. رابطه طنز با چندین کارکرد مهم رهبری از جمله خلاقیت، روابط بین فردی، تیم‌سازی، تقویت مهارت تصمیم‌گیری گروه‌ها، تقویت خلاقیت، بهبود روابط بین فردی و تیم‌سازی، اثربخشی رهبری.</p>	آمریکا	-	مروری	گریس ادلیه و سانتاگو ³

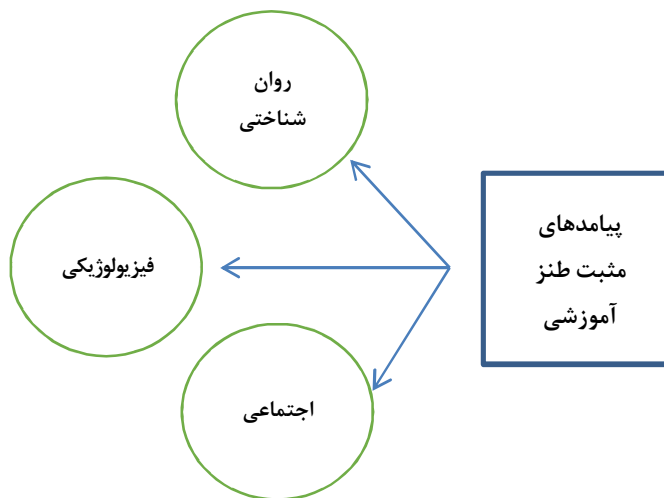
1. Bieg, Grassinger & Dresel
2. Chadwick & Platt
3. Grace-Odeleye & Santiago

سال انتشار	یافته‌ها	محل پژوهش	تعداد نمونه	نوع مطالعه	نام محقق
2018	99 درصد دانشجویان تقدیر از طنز آموزشی، تقویت رابطه دانشجوی و استاد، افزایش تمایل توجه دانشجویان به محتوای دوره، نسبت به استاد و احساس تعلق دانشجویان. طنز توهین‌آمیز باعث کاهش تمایل نسبت به استاد و کاهش احساس تعلق دانشجویان می‌شود.	آمریکا	1637	آمیخته	کوپر ¹ و همکاران
2015	آرامش ماهیچه‌ها، تحریک گردش خون، بهبود تنفس، افزایش مقاومت بدن، تمرینی مناسب برای شش‌ها و قفسه سینه، پایین آوردن سرعت نبض و فشار خون.	آمریکا	-	مروری	اسون

بحث و نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر سعی بر آن بود که دستاوردهای پژوهشی طنز، در حیطه‌ی آموزش بررسی شود. مطالعات انجام شده با انواع روش‌های تحقیق (همبستگی، آزمایشی، شبه‌آزمایشی، کیفی، مروری) در پنج سال اخیر به‌عنوان نمونه انتخاب شد و مشخص گردید جدای از بحث خنده و سرگرمی و لذت نهفته در طنز، اثرات مثبت و همچنین چالش‌هایی را در بحث آموزش با خود به همراه دارد. با توجه به نتایج تحقیقات می‌توان پیامدهای مثبت طنز در آموزش را سه مؤلفه اصلی خلاصه کرد.

1. Cooper

نمودار 1. پیامدهای مثبت استفاده از طنز در آموزش

از پیامدهای مثبت روان‌شناختی استفاده از طنز در کلاس درس، بهبود افزایش خوش‌بینی¹ نسبت به آموزش، سازگاری با مدرسه، انگیزش و درگیری تحصیلی بیشتر، افزایش یادگیری، کاهش فرسودگی تحصیلی، افزایش خلاقیت و احساس تعلق بین معلم و شاگرد را می‌توان نام برد. همچنین فواید فیزیولوژیکی استفاده از طنز در کلاس درس عبارتند از: آرامش ماهیچه‌ها و پایین آوردن دردهای مزمن، تحریک گردش خون، بهبود تنفس، افزایش مقاومت بدن، کم کردن میزان اضطراب و استرس، تحریک سیستم قلبی-عروقی، تمرینی مناسب برای شش‌ها و قفسه سینه، پایین آوردن سرعت نبض و فشار خون و ترشح هورمون آندورفین. به علاوه از نظر اجتماعی، طنز باعث شکل‌گیری ارتباط راحت‌تر و روان‌تر بین معلم و شاگرد تعامل مثبت با کلاس و جوّ مدرسه و علاقه به تیم‌سازی و کارهای گروهی در آموزش می‌شود. استفاده از طنز علاوه بر فواید آن در آموزش، چالش‌ها و عواقب منفی نیز به همراه داشته است. همان‌طور که در نظریه طنز آموزشی وانزر و همکاران (2010) بیان شد طنز آموزشی باید دو مؤلفه اساسی را در خود داشته باشد: ارتباط داشتن با محتوا و موضوع تدریس و تناسب داشتن یعنی درخور و مناسب کلاس و فراگیران بودن. طبق نتایج حاصل از تحقیقات اگر طنز به‌عنوان یک طنز پرخاشگرانه تلقی شود باعث اضطراب و کسالت دانش‌آموزان می‌شود. توهین‌آمیز بودن طنز باعث کاهش تمایل نسبت به معلم

1. Optimism

و کاهش احساس تعلق دانش‌آموزان می‌شود. این دیدگاه نیز وجود دارد که ارائه مطالب به صورت جدی منجر به کسب اطلاعات بیشتری می‌شود تا همراه کردن آنها با طنز؛ زیرا مطالب طنزآمیز باعث ایجاد حواس‌پرتی¹ در دانش‌آموزان می‌شود و توجه به سمت طنز می‌رود نه اطلاعات اصلی. شوارتز (2012)، معتقد بود که طنز از طریق ایجاد یک حالت عاطفی مثبت و کسب لذت، مانع از پردازش اطلاعات اکتشافی می‌شود و فراگیران با رها کردن ذهن خود و اجتناب از تفکر تحلیلی² توجه کمتری به اهداف درسی می‌کنند. اگر بیش از حد در تدریس به طنز پرداخته شود، معلم به جای انتقال دانش، به‌عنوان منبع سرگرمی تلقی شده و شأن و ارزش او نزد دانش‌آموزان از میان می‌رود. از جمله نکات منفی پیامد طنز این است که طنز نامرتبط باعث تلف شدن زمان می‌شود. افزون بر این تمسخر دیگران، شوخی‌های نامناسب قومی-نژادی و جنسیتی باعث جریحه‌دار کردن احساسات دانش‌آموزان می‌شود.

در مجموع با توجه به یافته‌های تحقیقات می‌توان نتیجه گرفت عمومیت تأثیر مثبت طنز در آموزش را نمی‌توان بدون انجام تحقیقات و مطالعات گسترده با نمونه‌های بزرگ‌تر و موضوعات متنوع یادگیری به اثبات رساند. همچنین، به نظر می‌رسد اگر معلم به‌صورت عمومی از طنز و شوخ طبعی بهره بگیرد می‌تواند فضا را لذت‌بخش کرده و با ایجاد جوّی صمیمانه، موجب درگیری تحصیلی دانش‌آموزان شود، اما وقتی مباحث اصلی و پایه مطرح می‌شوند بهتر است از طنز استفاده نشود. معلمان و مربیان باید به‌صورت حرفه‌ای به خاطر داشته باشند که انواعی از طنز وجود دارد که ممکن است گاهی استفاده نامناسب هجو و اهانت تلقی شود و فرد و گروه اجتماعی خاصی را مورد هدف قرار دهد. آنچه در استفاده از طنز قابل توجه است این است که طنز اصولاً یک پدیده فرهنگی³ است (ژانگ، لی و هو⁴، 2019). بنابراین ادراک شوخ طبعی و استفاده از طنز در فرهنگ‌های مختلف متفاوت است. افراد فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها تفسیرهای متفاوتی را از یک جمله طنزآمیز دارند، بنابراین در استفاده از طنز معلم باید ساختارهای فرهنگی⁵ را در نظر داشته باشد. توجه به ویژگی‌های شخصیتی افراد، عزت نفس، وضعیت اقتصادی و اجتماعی، نیازها و فضای سیاسی جامعه متغیرهایی هستند که به‌عنوان عوامل میانجی فرهنگی در تأثیر گذاری و ادراک طنز نقش مهمی دارند؛ به‌عنوان مثال شوخی با دانش‌آموزی که معلول است نسبت به دانش‌آموز سالم، ممکن است باعث شکل‌گیری احساسات منفی در او شود. در مجموع

1. Distraction
2. Analytical thinking
3. Cultural phenomena
4. Jiang, Li & Hou
5. Cultural constructs

می‌توان گفت استفاده از طنز در آموزش مهارت ظریفی را می‌طلبد که معلم باید از آن آگاه باشد و بداند هنر طنز آمیخته‌ای از آثار مثبت و منفی را در پی دارد و باید دقیق و محتاطانه به کار گرفته شود و هرچه به موضوع و محتوای تدریس مرتبط باشد و در شأن و درخور فرگیران باشد، به مراتب آثار مثبت‌تری را به دنبال دارد.

منابع

- افشارکهن، زهرا و همکاران (1395). «ریاضیات: عبور از طنز به خلاقیت». فصل‌نامه نظریه و عمل در برنامه درسی، سال چهارم، شماره 8، 27-50.
- حری، ابوالفضل (1387). رویکردهای نوین به طنز و شوخ طبعی. تهران: انتشارات سوره مهر.
- سادات، سما و رحیم بدری گرگری (1397). «آموزش شوخ طبعی به معلم و تأثیر آن بر فرسودگی تحصیلی در دانش‌آموزان». پژوهش‌نامه روان‌شناسی مثبت، سال چهارم، شماره 4، 24-13.
- شهسواری، امیر و جمیله علم‌الهدی (1398). «روش‌شناسی پژوهش مروری و نقش آن در تولید دانش: توسعه یک گونه‌شناسی». فصل‌نامه علمی-پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی، سال بیست و پنجم، شماره 98، 79-105.
- ضیایی‌مهر، علی (1393). «کاربرد طنز آموزشی در فرایند یاددهی - یادگیری: تسهیلات ویژه برای یادگیرندگان زبان دوم». فصل‌نامه تعلیم و تربیت، دوره 30، شماره 4، 32-58.
- Ahmad, N. A., Mohamed, S., Hasnan, K. A., Ali, N., Najwa, F., & Puad, A. (2018). The Use of Teacher's Joke Increases Students' Involvement inside Classroom. *The International Journal of Social Sciences and Humanities Invention*, 5(10), 5039-5046.
- Banas, J. A., Dunbar, N., Rodriguez, D., & Liu, S. J. (2011). A review of humor in educational settings: Four decades of research. *Communication Education*, 60(1), 115-144.
- Bieg, S., Grassinger, R., & Dresel, M. (2017). Humor as a magic bullet? Associations of different teacher humor types with student emotions. *Learning and Individual Differences*, 56, 24-33.
- Bolkan, S., & Goodboy, A. K. (2015). Exploratory theoretical tests of the instructor humor-student learning link. *Communication Education*, 64(1), 45-64.
- Bolkan, S., & Goodboy, A. K. (2015). Exploratory theoretical tests of the instructor humor-student learning link. *Communication Education*, 64(1), 45-64.
- Bolkan, S., Griffin, D. J., & Goodboy, A. K. (2018). Humor in the classroom: The effects of integrated humor on student learning. *Communication Education*, 67(2), 144-164.
- Booth-Butterfield, S., & Booth-Butterfield, M. (1991). Individual differences in the communication of humorous messages. *Southern Journal of Communication*, 56(3), 205-218.

- Chadwick, D. D., & Platt, T. (2018). Investigating humor in social interaction in people with intellectual disabilities: A systematic review of the literature. *Frontiers in psychology*, 9, 17-45.
- Cooper, K. M., Hendrix, T., Stephens, M. D., Cala, J. M., Mahrer, K., Krieg, A., ... & Jones, R. (2018). To be funny or not to be funny: Gender differences in student perceptions of instructor humor in college science courses. *PloS one*, 13(8).
- Feagai, H. E. (2011). Let humor lead your nursing practice. *Nurse Leader*, 9(4), 44-46.
- Ge, J., & Gretzel, U. (2018). Impact of humour on firm-initiated social media conversations. *Information Technology & Tourism*, 18(1-4), 61-83.
- Gervais, M., & Wilson, D. S. (2005). The evolution and functions of laughter and humor: A synthetic approach. *The Quarterly review of biology*, 80(4), 395-430.
- Grace-Odeleye, B. E., & Santiago, J. (2019). Utilizing Humor to Enhance Leadership Styles in Higher Education Administration. *International Journal of Educational Leadership and Management*, 7(2), 171-202.
- Jiang, T., Li, H., & Hou, Y. (2019). Cultural differences in humor perception, usage, and implications. *Frontiers in psychology*, 10, 1-8.
- Kavandi, E., & Kavandi, R. (2016). The effect of using humor on high school students' grammar performance and motivation. *Theory and Practice in Language Studies*, 6(7), 1466-1475.
- Keltner, D., Capps, L., Kring, A. M., Young, R. C., & Heerey, E. A. (2001). Just teasing: A conceptual analysis and empirical review. *Psychological bulletin*, 127(2), 229-248.
- Khadka, P. B. (2020). Satire VS Irony: The Differences. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17(7), 11012-11017.
- Khodabakhshi-Koolaeae, A., Entekhabi, F., Falsafinejad, M. R., & Sanagoo, A. (2019). Relationship between optimism and humor with resilience in female nurses of hospitals in Isfahan, Iran. *Journal of Gorgan University of Medical Sciences*, 21(1), 87-93.
- Larkin-Galiñanes, C. (2017). *An Overview of Humor Theory*. In S. Attardo (Ed.), *The Routledge handbook of language and humor* (Routledge handbooks in linguistics)(pp. 4-16). New York, NY: Routledge.
- Lee, J. Y., Kim, J. Y., & Lee, J. (2018). The children's optimism and humor training program in South Korea. *International Journal of Mental Health*, 47(2), 118-136.
- Lei, S. A., Cohen, J. L., & Russler, K. M. (2010). Humor on learning in the college classroom: Evaluating benefits and drawbacks from instructors' perspectives. *Journal of Instructional Psychology*, 37(4), 326-332.
- Lesser, L. M., Pearl, D. K., & Weber III, J. J. (2016). Assessing fun items' effectiveness in increasing learning of college introductory statistics students: results of a randomized experiment. *Journal of Statistics Education*, 24(2), 54-62.
- Lujan, H. L., & DiCarlo, S. E. (2016). Humor promotes learning. *Adv Physiol Educ*, 40(4), 433-434.
- Mahdiloo, A., & Izadpanah, S. (2017). The impact of humorous movie clips on better learning of English language vocabulary. *International Journal of Research in English Education*, 2(2), 16-29.

- Martin, R. (2010). *The psychology of humor: An Integrative Approach*. Burlington : Elsevier Science.
- Ocon, R. (2015, June). *Using humor to create a positive learning environment*. In Proceedings of the 122nd ASEE Annual Conference and Exposition. Seattle, Washington.
- Rokhmah, D. E. L., Betaubun, M., & Fenanlampir, C. A. (2020, October). *Am I Allowed to Laugh? Students' Perception Towards the Use of Humor in English Class*. International Conference on Social Sciences , 397-401.
- Ruch, W. F., Hofmann, J., Rusch, S., & Stolz, H. (2018). Training the sense of humor with the 7 Humor Habits Program and satisfaction with life. *Humor*, 31(2), 287-309.
- Ruch, W., & Hofmann, J. (2017). *Fostering humour*. In Positive psychology interventions in practice ,65-80 .
- Saude.c.j. (2018).application of the general theory of verbal humor to texts in the onion.area studies and European languages university ofoslo.<http://www.duo.uio.no/>.
- Tagalidou, N., Loderer, V., Distlberger, E., & Laireiter, A. R. (2018). Feasibility of a humor training to promote humor and decrease stress in a subclinical sample: A single-arm pilot study. *Frontiers in psychology*, 9, 1-10.
- Tsukawaki, R., & Imura, T. (2019). Preliminary Verification of Instructional Humor Processing Theory: Mediators Between Instructor Humor and Student Learning. *Psychological reports*. 0(0), 1-3.
- Tunnisa, D., Mahmud, M., & Salija, K. (2019). Investigating Teacher's Sense of Humor in Indonesia. *International Journal of Language Education*, 3(2), 99-114.
- Wanzer, M. B., Frymier, A. B., & Irwin, J. (2010). An explanation of the relationship between instructor humor and student learning: Instructional humor processing theory. *Communication education*, 59(1), 1-18.
- West, M. S., & Martin, M. M. (2019). Students' perceptions of instructor appropriateness and humor homophily. *Communication Education*, 68(3), 328-349.
- Winterbottom, A., Bekker, H. L., Conner, M., & Mooney, A. (2008). Does narrative information bias individual's decision making? A systematic review. *Social science & medicine*, 67(12), 2079-2088.

Consequences of Humor in Education: An Overview of the Positive and Negative Consequences and its Challenges in the Classroom

Mohammad Derikvand¹

Abstract

The purpose of this study is to provide a summary of researches on humor and its implications in the classroom. The research method is qualitative and descriptive review. In this analysis, related quantitative and qualitative articles with the focus on educational humor that have been published in the last 6 years in foreign scientific databases such as Elsevier, Springer, Eric, Science Direct and domestic databases of SID and Danesh Link, were investigated. In this study, 35 articles were first identified. Then, according to the quality and relationship of articles with the subject of humor in education, a total of 16 studies along with the name of the researcher, type of study, number of sample people, research location, research year and findings were included in the final analysis. In general, educational humor has positive, negative consequences and challenges. The positive consequences of humor in education were summarized in three main components: psychological, physiological and social. In addition to the positive points, the use of humor in education can be associated with negative consequences such as student distraction and failure to convey the main concepts. It also reduces students' feelings of belonging and anxiety and boredom if it is considered offensive or aggressive. Therefore, when using humor in the classroom, teachers should consider its positive and negative aspects.

Keywords: Humor, Educational Humor, Narrative Review

---

¹ PhD student, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Chamran University, Ahvaz, IRAN. Corresponding Author, mohammadderikvand47@gmail.com